

Актуальність тематики. Захист прав і свобод людини і громадянина завжди був і залишається актуальною темою для досліджень правників. Сучасна світова спільнота, що поступово демократизувалась до меж правової державності, систематично вимушена реагувати на різноманітні виклики окремих груп соціуму. Злочинність як феномен у демократичному світі є найбільш небезпечним чинником, що негативно впливає на розвиток будь-якої держави.

Сучасні вчені насамперед звертають увагу на те, що найбільш ефективним способом боротьби зі злочинністю є впровадження практично перевірених, науково аргументованих та адаптованих під механізм функціонування суспільства комплексних політик, поступова реалізація яких дозволить звести до мінімуму вплив криміногенних чинників.

Такі думки засновані на міжнародно визнаній теорії та практиці протидії та запобігання злочинності. Зниження рівня злочинності в певній площині насамперед залежить від самої сутності такого явища, як кримінально-правова (чи кримінологічна) політика, оскільки, маючи фундаментальний та комплексний характер, остання здатна спрямувати діяльність із запобігання та протидії злочинності в усіх сферах соціального буття та всіма можливими, законними способами.

Даний аргумент також підкріплюється думкою вчених про те, що локальні впливи на кримінальний світ, що негативно впливає на утвердження демократії у світі, не є ефективним способом, що в перспективі подолає злочинність, а здатні лише локалізувати наслідки вчинення злочинів чи відвернути меншу їх частину.

Саме ця тематика перебуває в тісному взаємозв'язку із процесами запобігання та протидії злочинності, оскільки від ефективного функціонування відповідних процесів залежить успіх протидії і боротьби зі злочинністю.

Сучасна юриспруденція вирізняється плюралізмом поглядів учених на актуальні проблеми кримінально-правової політики держави загалом та її складових елементів, зокрема, а серед найбільш відомих дослідників такі: Б. Головкин, О. Гуров, О. Джужа, А. Закалюк, О. Кальман, І. Карпець, В. Коваленко, О. Колб, О. Костенко, В. Кудрявцева, Р. Кузьмін, О. Литвак, О. Литвинов, В. Лунєєв, О. Мартиненко, М. Мельник, В. Мисливий, А. Митрофанов, А. Музика, В. Тацій, В. Тимошенко, В. Трубников, П. Фріс, О. Юхно і багатьох інших. Зважаючи на недостатню увагу, приділену принципам кримінологічної політики держави, відповідна тематика потребує подальших досліджень.

Метою статті є окреслення поняття, визначення сутності державної кримінологічної політики в національному масштабі, вивчення принципів кримінологічної політики. Поставлена мета зумовила необхідність розв'язання низки дослідницьких завдань, а саме: 1) окреслення поняття кримінологічної політики держави та визначення її сутності; 2) дослідження запропонованих вченими принципів кримінологічної політики держави.

Об'єктом статті є суспільні відносини у сфері реалізації кримінологічної політики держави.

Предметом дослідження є поняття та принципи кримінологічної політики держави.

Виклад основного матеріалу. Значущість дослідження кримінологічної політики полягає в можливості створення науково-практичного результату, цільової програми, яка передбачає стратегію і тактику кримінологічної політики, спрямованої на зміну кримінологічної ситуації за певними напрямками [1, с. 27].

Термін «політика» походить із грецької мови й означає «державну діяльність» [2, с. 536], «державні чи суспільні справи» [3, с. 629]. У сучасному розумінні політикою називають систему цілей і завдань держави та засобів їх досягнення як усередині країни (внутрішня політика), так і в міждержавних відносинах (зовнішня політика). Залежно

від спрямування розрізняють внутрішню і зовнішню політику. Внутрішня політика держави є системою цілей і завдань держави та засобів їх досягнення в різних сферах суспільного життя всередині країни [4, с. 496].

На думку М. Федорова, одним із найважливіших напрямів внутрішньої політики держави є забезпечення законності та правопорядку, зокрема й протидія злочинності (політика протидії злочинності), яка здійснюється з використанням заходів кримінальної репресії і називається кримінально-правовою політикою [5].

На думку вчених, кримінальна політика є тією частиною політики протидії злочинності, яка виробляє основні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність, а також засоби їх досягнення, і виражається в директивних документах, нормах кримінального права, актах тлумачення норм і практики їх застосування [6, с. 26].

Існує також схожа думка, що виражається в словах А. Закалюка, про те, що кримінально-правова політика в широкому розумінні – це вид правової політики держави у сфері протидії злочинності, яка здійснюється засобами кримінальної репресії. У вузькому розумінні кримінально-правова політика – це частина правової політики держави у сфері протидії злочинності, яка здійснюється засобами матеріального кримінального права [7, с. 36].

Отже, наявне розмаїття поглядів думок вчених на одне питання. Якщо розглядати кримінологічну політику в широкому і вузькому її розумінні, варто зазначити, що змінюється масштаб її впливу на загальносоціальну обстановку в державі, правові засоби впливу на формування відповідної політики та спектр осіб, що зобов'язані виконувати визначені для них функції з реалізації відповідного напрямку.

Найбільш загальною та теоретично обґрунтованою є думка В. Голіни та М. Колодяжного про те, що кримінологічна політика – це власна доктрина, в якій прозора і чітко простежуються політична воля держави на розглядану проблему, її наміри і рішучі дії. Науковці акцентують увагу на тому, що влада – основний організаційний, регуляторно-контролюючий початок політики, яка, безсумнівно, являє собою засіб здійснення будь-якої, зокрема кримінологічної, політики [8, с. 53–63].

Найбільш аргументоване та широке визначення надає П. Фріс у дисертаційному дослідженні, присвяченому питанню кримінально-правової політики. На його думку, остання – це самостійний напрям внутрішньої правової політики України, який, на підставі загальної теорії боротьби зі злочинністю, розробляє стратегію і тактику, формулює основні задачі, принципи, напрями і цілі кримінально-правової дії на злочинність, засоби їх досягнення, і виражається в нормах кримінального закону, практиці їх застосування, актах офіційного тлумачення кримінально-правових норм та постановвах Пленуму Верховного Суду України (складники кримінально-правової політики) [9].

П. Фріс звертає увагу на те, що кримінально-правова політика виражається в нормах кримінального закону, практиці їх застосування, актах офіційного тлумачення кримінально-правових норм та постановвах Пленуму Верховного Суду України і є одним із напрямів правової політики держави. Проте варто зазначити, що кримінальна політика держави також відображена в цільових програмах, стратегіях розвитку та концепціях із правового виховання населення, враховуючи те, що сама сутність кримінально-правової політики виходить за межі протидії злочинності, впливає на процеси запобігання їй.

Тобто кримінологічною політикою держави можна визначити частину загальнодержавної правової політики, що виробляє основні завдання, принципи, напрями і цілі для зміни кримінологічної ситуації за всіма її напрямками та з метою більш ефективної протидії злочинності.

Водночас будь-яка політика чи інше правове явище (інститут) не може існувати без точно сформульованих принципів, що є їхньою обов'язковою складовою частиною.

В. Кондрагишина під принципами кримінально-виконавчої політики розуміє основні положення, якими керуються як суб'єкти її формування, так і суб'єкти реалізації на практиці, під час виконання всіх передбачених законом кримінальних покарань, чітко визначеними кримінально-виконавчим законодавством методами, засобами, формами й силами [10].

Найбільш авторитетною є думка П. Фріс, зазначена в дисертаційному дослідженні, присвяченому кримінально-правовій політиці, де до принципів даного інституту віднесено принцип відповідності кримінально-правової політики іншим елементам правової політики у сфері боротьби зі злочинністю; принцип врахування (відповідності) соціально-правової психології; принцип економії репресії; принцип доцільності; принцип невідворотності відповідальності; принцип диференціації й індивідуалізації відповідальності і покарання; принцип соціальної справедливості.

Водночас автор акцентує увагу на необхідності розширення та поглиблення теоретичного осмислення елементів конструкції кримінально-правової політики як юридичного явища. Чітка визначеність поняття, сутності та значення, функцій, принципів дозволить забезпечити довгострокове та безперешкодне функціонування даного інституту. Реалізація кримінально-правової політики без чітко визначених вищезазначених елементів є неможливою.

Загалом, під принципами кримінально-правової політики розуміються основоположні керівні ідеї і засади в області боротьби зі злочинністю методами матеріального кримінального закону, які спрямовують процес формування кримінально-правових засобів ведення цієї боротьби і практику їх застосування [9].

З огляду на плюралізм запропонованих принципів, автором вбачається необхідність надання авторської короткої характеристики з метою розуміння їхньої сутності.

Принцип відповідності кримінально-правової політики іншим елементам правової політики у сфері боротьби зі злочинністю чітко відображає фундаментальність та комплексність у підходах до формування кримінально-правової політики загалом та її реалізації зокрема, оскільки, як зазначено вище, кримінально-правова є однією з багатьох політик, що реалізуються державою. Неузгодженість зі вказаним може призвести до зниження ефективності запобігання та протидії злочинності в окремих аспектах або зменшити вплив заходів, що реалізуються в межах кримінально-правової політики, погіршити криміногенну обстановку.

Принцип врахування (відповідності) соціально-правової психології та соціальної справедливості П. Фріс пов'язує з тим, що законодавець повинен врахувати історичні уявлення, що склалися в конкретному суспільстві, про добро і зло, справедливість і несправедливість, злочинне й незлочинне, інші ціннісні орієнтації, моральні й етичні категорії [9].

Варто погодитися з автором у тій частині, що будь-яке уявлення про добро і зло формується залежно від соціально-політичного устрою суспільства, традицій та звичаїв, менталітету громади. Якщо кримінально-правова політика буде сформована на основі тільки, наприклад,

закордонного досвіду, цілком для боротьби можуть стати усталені в суспільстві традиції чи явища, що не криміналізовані державою. Варто підкреслити, що перелік кримінально караних, суспільно небезпечних діянь для кожної держави власний та індивідуальний, а невідповідність кримінально-правової політики чинному законодавству може призвести до колізії в праві та серйозного конфлікту в суспільстві.

Принципи економії репресії та її доцільності можуть бути об'єднані в один, оскільки за своїм сутнісним наповненням мають схожу сферу впливу. Даний принцип відображається як на стадії нормотворення (коли визначаються конкретні межі злочинності діяння та покарання за нього), так і під час реалізації покарання за вже вчинений злочин. Даний принцип відображає здатність держави (як суб'єкта, що може застосувати репресії до особи, що вчинила злочин) до доцільного застосування кримінально-правового впливу на особу, що скоїла злочин, та доцільного визначення переліку кримінально караних діянь.

Принцип невідворотності відповідальності в буквальному сенсі означає неможливість уникнути відповідальності за вчинений злочин, якщо особа винна в його скоєнні. Насамперед реалізація даного принципу полягає в ефективному та неупередженому встановленні фактів вчинення конкретного кримінального правопорушення, визначенні необхідного покарання за вчинений злочин особі та виконанні цього покарання спеціальними органами.

Принцип диференціації та індивідуалізації відповідальності й покарання. Відповідальність та покарання є двома взаємопов'язаними чинниками, де відповідальність є змістом, а покарання – формою втілення. Даний принцип регулює питання поширеності вчинення окремих видів злочинів, застерігає законодавця від тотального застосування кримінально-правових репресій, індивідуалізує відповідальність у кожному окремому випадку, а в разі вчинення злочину в групі передбачає справедливий розподіл відповідальності між співучасниками.

Висновки. Отже, на підставі проаналізованих підходів до розуміння поняття «кримінологічна політика» та дослідження думок учених щодо її функцій автором вивчене відповідне поняття та запропоновано тлумачення принципів кримінологічної політики держави, виходячи із запропонованого їх переліку, а саме:

1. Кримінологічною політикою держави можна визначити частину загальнодержавної правової політики, що виробляє основні завдання, принципи, напрями і цілі для зміни кримінологічної ситуації за всіма її напрямками та з метою більш ефективної протидії злочинності.

2. Принципами кримінально-правової політики є основні положення, якими керуються суб'єкти її формування та суб'єкти реалізації під час виконання всіх запланованих законом кримінально-правових заходів із запобігання та протидії злочинності.

3. Автором аргументовано думку щодо наявності в системі кримінально-правової політики таких принципів: відповідності кримінально-правової політики іншим елементам правової політики у сфері боротьби зі злочинністю; врахування (відповідності) соціально-правової психології та соціальної справедливості; економії репресії та її доцільності; невідворотності відповідальності; диференціації та індивідуалізації відповідальності й покарання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лопашенко Н. Криминологическая политика. *Криминологический журнал*. 2008. № 2. С. 27.
2. Словник іншомовних слів / за ред. О. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ АН Української РСР, 1975. 776 с.
3. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол.: Ю. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. Т. 4 : Н – П. Київ : Українська енциклопедія, 2002. 720 с.
4. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол.: Ю. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. Т. 1 : А – Г. Київ : Українська енциклопедія, 1998. 672 с.
5. Федоров М. Проблеми формування та реалізації кримінально-правової політики в сучасній Україні. *Науковий вісник Львівської комерційної академії*. Серія «Юридична». 2015. Вип. 1. С. 152–172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvika_u_2015_1_18.

6. Побегайло Э. Современная криминологическая ситуация и кризис уголовной политики. *Российский криминологический взгляд*. 2005. № 1. С. 25–36.
7. Закалюк А. Концептуальне бачення сучасної криминологічної ситуації в Україні та шляхів актуалізації криминології в українському суспільстві. *Право України*. 2009. № 7. С. 6–36.
8. Голіна В., Колодяжний М. Криминологічна політика України: сутність та передумови її формування. *Наукові дослідження, Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 23. 2012.
9. Фріс П. Кримінально-правова політика України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 36 с.
10. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2009. 20 с.

УДК 343.9

ПРОБАЦІЯ ЯК ЗАХІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ НА РЕЦИДИВІСТІВ

PROBATION AS THE WAY OF CRIMINAL-LEGAL INFLUENCE ON THE RECIDIVISTS

Коваленко Н.В., студентка 5 курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена вивченню проблем боротьби з рецидивною злочинністю та запобігання їй, яка здійснюється шляхом теоретичного розроблення положень, спрямованих на виявлення причин, умов, зв'язків та закономірностей даного соціального явища та впровадження дієвого механізму їх реалізації. Особлива увага звертається на аналіз рецидиву злочину в Україні загалом та запровадження інституту пробації, діяльність якого спрямована на реалізацію спеціальних заходів запобігання рецидивній злочинності, зокрема під час відбування покарання за вчинення першого й наступних (рецидивних) злочинів та під час соціальної адаптації після відбування покарання.

Ключові слова: рецидив, рецидивна злочинність, запобігання, протидія, пробація, пенітенціарна пробація, соціальний патронаж.

Статья посвящена изучению проблем борьбы с рецидивной преступностью и предотвращения последней, осуществляемых путем теоретической разработки положений, направленных на выявление причин, условий, связей и закономерностей данного социального явления и внедрение действенного механизма их реализации. Особое внимание уделено анализу рецидива преступления в Украине в целом и введению института probation, деятельность которого направлена на реализацию специальных мер предупреждения рецидивной преступности, в частности при отбывании наказания за совершение первого и последующих (рецидивных) преступлений и при социальной адаптации после отбывания наказания.

Ключевые слова: рецидив, рецидивная преступность, предупреждение, противодействие, probation, пенитенциарная probation, социальный патронаж.

The article is devoted to the study of problems of struggle and prevention of recurrent crime, which is carried out by theoretical development of the provisions aimed at identifying the causes, conditions, relationships and regularities of this social phenomenon and introducing an effective mechanism for their implementation. Particular attention is drawn to the analysis of the relapse of crime in Ukraine and the introduction of a probation institution which activities are aimed at implementing special measures to prevent recidivism, in particular, at serving the first and subsequent (recurrent) crimes and during social adaptation after serving a sentence.

Must say, that recurrent crime, unlike the primary one, is a stable, repeated manifestation of criminal behavior and is characterized by persistence, an increased degree of social danger, and a high level of conspiracy.

According to the article 34 of the Criminal Code of Ukraine "The recidivism is a crime, that is committed by a person who has a conviction of a intentional crime".

In general, the fight against recurrent crime is a topical issue not only of our state, but of the whole modern world. For proper preventive work, criminals have more chances to put an end to their criminal past. The European integration processes, that continue in Ukraine, create the right conditions for bringing the criminal offenses and the prevention of repeat offenses into line with modern European standards and principles.

In general, the introduction of probation reduces the burden on the penitentiary system and prevents criminalization of the individual. It is believed that such measures of educational impact of probation as supervision and provision of the necessary assistance can counteract crime, since they are aimed at correcting a person and refusing to commit new offenses by convicts.

Key words: recidivism, recurrent crime, prevention, counteraction, probation, penitentiary probation, social patronage.

Рецидивна злочинність є одним із найбільш небезпечних видів злочинності. Кількість осіб, у діях яких міститься рецидив злочинів, зростає, і це призводить до того, що рецидив є однією з головних проблем кримінальної політики. Повторні злочини, що вчиняються особами, які вже притягувалися до кримінальної відповідальності, характеризуються підвищеною суспільною небезпечністю, оскільки такі особи мають кримінальний досвід, що надає їм можливість здійснювати більш ретельну підготовку до вчинення повторних злочинів.

Важливим напрямом діяльності правоохоронних органів є боротьба з рецидивною злочинністю та запобігання їй, які здійснюються шляхом теоретичного розроблення положень, спрямованих на виявлення причин, умов, зв'язків та закономірностей даного соціального явища та впровадження дієвого механізму їх реалізації, що свідчить

про актуальність даного дослідження. Правоохоронні органи, що запобігають злочинам у межах своєї компетенції, впливають на формування правосвідомості шляхом загальної та індивідуальної превенції, усувають причини й умови конкретних злочинів, вживають кримінально-правових заходів впливу на осіб, які вчинили злочини, а також сприяють виправленню засуджених. Незважаючи на те, що рецидивісти становлять в країні меншу частину злочинців, вони є найбільш суспільно небезпечною категорією злочинців.

Через сталий характер своїх антисуспільних поглядів і звичок рецидивісти легше йдуть на вчинення злочинів, зазвичай корисливих і насильницьких, скоєних у співучасті, за попередньою змовою. Вони вкрай небезпечні своїм негативним впливом на осіб, схильних до девіантної поведінки, особливо на молодь. У зв'язку із цим особлива